

Een Atlantische steur voorzien van een merk en klaar om uitgezet te worden.

De Atlantische steur

Een nieuwe kans in Europa en Nederland

Ondanks zijn imposante uiterlijk is de Atlantische steur (*Acipenser sturio*) bij het grote publiek niet bekend. Slechts weinig mensen weten dat deze enorme zoetwatervis met een maximumlengte van 3,5 meter tot honderd jaar geleden bijna alle grote rivieren in Europa, zoals onze Rijn en Maas, bevolkte. Nu komt deze inheemse steur nog maar op één plek voor: in de monding van de Gironde, bij Bordeaux in Frankrijk. Wereld Natuurfonds, Sportvisserij Nederland en ARK Natuurontwikkeling werken aan een nieuwe toekomst voor de steur in Nederland en Europa. De eerste pioniersteuren zijn al uitgezet in 2012.

— Bram Houben & Karsten Reiniers (ARK Natuurontwikkeling)

> De Atlantische steur, ook wel de Europese steur genoemd, heeft een langgerekt lijf, met in de lengterichting vijf opvallende rijen beenplaten die verzonken liggen in de huid. Ook de kop is gepantserd met beenplaten. De steur zwom al 220 miljoen jaar geleden rond op aarde, samen met de dinosaurïers. De vrouwtjes van de Atlantische steur worden ouder en groter dan de mannetjes. Het oudste vrouwtje gevangen in de Gironde was 42 jaar en 255 centimeter lang en het oudste mannetje was daar 25 jaar. De maximale leeftijdsverwachting ligt rond de 70 jaar. De maximale maat voor de Atlantische steur kan door deze hoge levensverwachting oplopen tot een indrukwekkende lengte van 3,5 meter en 300 kilo! Lengtes van 145 tot 220 centimeter en een gewicht tot 170 kilo zijn echter meer gebruikelijk.

Bewoner van rivier, estuarium en zee

De Atlantische steur is een anadrome soort: de vis brengt zijn volwassen leven grotendeels op zee door en trekt voor de voortplanting de rivieren op. Atlantische steuren hebben een lange levenscyclus, waarbij ze op zijn vroegst pas in het achtste levensjaar volwassen worden. Uit het Gironde-estuarium is bekend dat de volwassen steuren in het voorjaar de rivier optrek-

ken om te paaien. Nadat de eieren uitgekomen zijn, blijven pasgeboren jonge dieren een tijdje bij de paaigronden. Vervolgens zakt de jonge steur de rivier af om in het estuarium op te groeien. Daar zijn de omstandigheden, wat voedsel en temperatuur betreft, gunstiger dan in de rivier. Na 2 tot 4 jaar in het brakke water trekken ze voor het eerst naar zee. Op zee verblijven ze de eerste jaren vlakbij het estuarium in de getijdenzone op een diepte van circa twintig meter. In het voorjaar keren deze dieren samen met andere paarijpe steuren terug naar het estuarium (St. Janstrek) en verblijven daar enkele maanden. In de herfst migreren ze weer naar zee. De meeste onvolwassen dieren blijven dicht onder de kust. Over volwassen steuren is veel minder bekend. Sommige steuren maken zwerftochten van duizenden kilometers, grotere individuen schijnen zelfs op een diepte van 100 tot meer dan 200 meter voor te komen. Voor zover bekend gaan de meesten niet verder dan enkele honderden kilometers van de riviermonding en tot een diepte van 40 meter. In tegenstelling tot de eenmalige voortplanting van bijvoorbeeld zalmen, trekken paarijpe mannetjes van de Atlantische steur iedere twee jaar de rivier op terwijl de vrouwtjes dit circa eens in de drie à vier jaar doen. De voort-

planting vindt plaats in mei, begin juni, afhankelijk van de watertemperatuur.

Verspreiding

De Atlantische steur kwam in grote delen van Europa en West Azië voor. Door overbevissing, riviercorrecties, habitatvernietiging en vervuiling is de Atlantische steur in de Rijn uitgestorven. In 1952 werd het laatste exemplaar in de Waal bij Tiel gevangen. In zee leeft de Atlantische steur tegenwoordig slechts in een gebied dat zich uitstrekt van de Golf van Biskaje tot het Bristolkanaal en de Noordzee. Het verspreidingsgebied in het rivierensysteem is zelfs beperkt tot de Garonne en Dordogne in Frankrijk. Deze rivieren monden uit in het Gironde-estuarium bij Bordeaux. De aanwezige populatie wordt geschat op enkele duizenden dieren.

De reproductie is de laatste jaren echter zeer beperkt. In de laatste dertig jaar heeft alleen in 1988 en 1994 een natuurlijke voortplanting plaatsgevonden. In 1995 is een kunstmatige bevruchting geslaagd in de kweekvijvers van Irstea. Na dit succes zijn circa 9000 jonge dieren uitgezet in de Dordogne.

Een nieuwe kans

Momenteel leven er 95 volwassen of bijna paarijpe Atlantische steuren in de kweekbassins van de onderzoeksinstituten Irstea, Frankrijk en IGB, Duitsland. Ze zijn bestemd om deel te nemen aan projecten voor kunstmatige voortplanting. Kunstmatige voortplanting op basis van in gevangenschap geboren steuren was voor het eerst succesvol in juni 2007, met vervolgsuccessen in de jaren daarna. Afgelopen jaren konden hierdoor honderdduizenden jonge vissen (pootvisjes) vrijgelaten worden in de buurt van de natuurlijke paaigebieden in de Garonne en de Dordogne in Frankrijk! Een geweldige stap voor

dit herstelproject.

Ook is er in 2007 gestart met een eerste experimentele uitzetting in de Elbe in Duitsland en in de jaren daarna zijn ook in Nederland jonge steurtjes uitgezet.

Terugkeer van de steur in Nederland

In het kader van het project 'Ecologisch herstel Rijn' en de 'Kader Richtlijn Water' van de EU is de laatste twintig jaar hard gewerkt om de Rijn weer schoon en leefbaar te maken voor allerlei organismen. De Rijn is inmiddels een van de schoonste grote rivieren van Europa en sneller dan verwacht keren planten en dieren terug. Helaas is niet te verwachten dat ook de steur zonder hulp van de mens de Rijn weer zal koloniseren. In de winter verblijft een klein deel van de Franse populatie op de Noordzee, maar in het begin van het voorjaar zwemmen zij terug naar de Gironde om te paaien op hun geboortegrond. De kans dat twee geslachtsrijpe dieren tegelijk de Rijn op zwemmen is vrijwel uitgesloten. We zullen de Atlantische steur daarom een handje moeten helpen. Onder de naam 'Steuren in Nederland' werken het Wereld Natuur Fonds, Sportvisserij Nederland, Diergaarde Blijdorp en ARK Natuurontwikkeling sinds 2010 samen aan de terugkeer van deze prachtige oervis in de Nederlandse wateren. De samenwerking met buitenlandse partners in Frankrijk en Duitsland is opgezocht en mede dankzij hun adviezen en medewerking, is er een start gemaakt met de eerste uitzetting van steuren in de Rijn.

Vanuit een internationaal perspectief gezien is de Rijn een heel belangrijke en logische tussenstap om te werken aan het herstel van de Europese steurenpopulatie. Ten zuiden wordt namelijk gewerkt in de Gironde, Frankrijk en in het noorden aan de Elbe, Duitsland. De Rijn levert precies in het midden versterking voor de opbouw van een

nieuwe vitale steurenpopulatie in Noordwest-Europa.

Het experiment op de Rijn

Irstea leverde in 2012 voor het eerst steuren aan Nederland, 47 in totaal. Deze vissen werden uitgezet tijdens het vijftig-jarige jubileum van het WNF. Ze worden gezien als pionievissen en geven ons de eerste inzichten hoe de steur zich beweegt in de huidige Nederlandse wateren. Hiervoor werden de steuren gezenderd (met behulp van het Nedap-systeem en de medewerking van Rijkswaterstaat) en voorzien van een merkje. Het migratieonderzoek met de zenders heeft interessante resultaten gegeven. De jonge steuren van 1,5 kilo konden zonder problemen hun natuurlijke gedrag vertonen en dus ontsnappen in de Noordzee. Zij volgden de hoofdstroom van de Waal bij Kekerdom naar de Noordzee, via de Biesbosch, de Dordtsche Kil en Rotterdam. Jammer is dat de route laat zien hoe het Rijnwater op dat moment wordt omgeleid door de dichtgehouden spuisluizen van de Haringvlietdam. Voor jonge steurtjes zou een open Haringvliet een beter gebied zijn om op te groeien zijn dan de uitgediepte haven van Rotterdam.

Vangstmeldingen door garnalenvissers waren een bijkomstige verrassing. De zeeflap is een voorziening die grote vis in de garnalennetten onder water vrijlaat en selectief garnalen aan boord brengt. In de periode waarin dit type net niet werd gebruikt, ontving 'Steuren in Nederland' vijf meldingen van steuren binnen een maand. Hieruit blijkt dat wanneer dit zee-net wel geïnstalleerd is (wat tegenwoordig altijd het geval is) dat steuren dan onder water worden gelost.

Samenwerking visserijsector

Helaas blijkt dat ondanks vele inspanningen nog steeds Atlantische steuren gevangen worden en

Een uitgezette steur gevangen en weer levend teruggezet.

Foto Nederlandse vissersbond

niet worden teruggezet. Zo werd in het najaar van 2010 een volwassen steur gevangen van 2,30 meter en 120 kilo in de baai van San Lorenzo op loopafstand van het centrum van de stad Gijón (Asturias, Spanje). De monumentale steur, van waarschijnlijk tientallen jaren oud, heeft het helaas niet overleefd. Dit voorbeeld laat zien dat, hoewel de steur op papier zeer strikt is beschermd, bescherming alleen werkt als dit wordt gecombineerd met effectieve voorlichting naar alle vissers en met een goede samenwerking met de visserijsector. Ook een aantal van de eerste pioniersvissen die in Nederland zijn uitgezet, zijn later gevangen door beroepsvissers, maar werden gelukkig weer wel levend teruggezet.

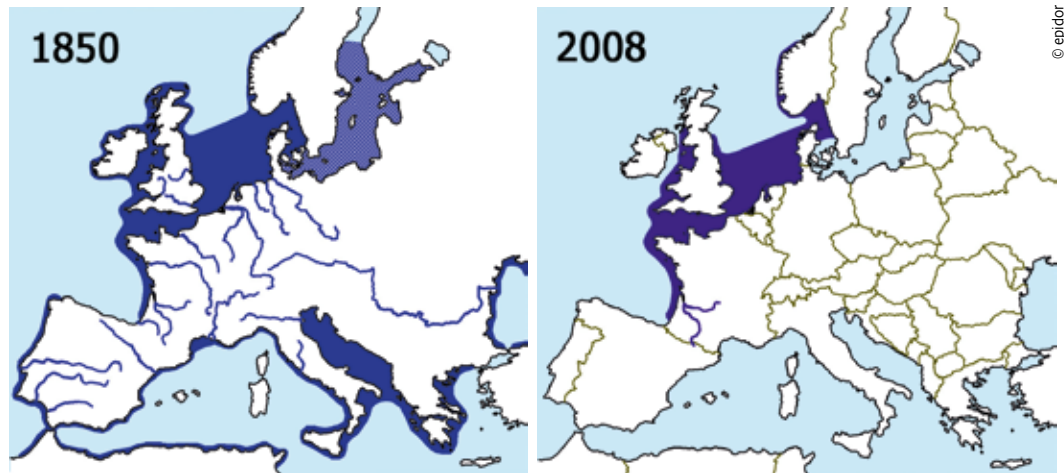
Haringvliet, een nieuwe plek

In Nederland, Duitsland, Frankrijk en Zwitserland is de laatste jaren hard gewerkt om de rivier passeerbaar te maken voor trekvis. Op veel plaatsen zijn onneembare stuwvoorzieningen voorzien van vistrappen. De laatste overgebleven hindernis is de dichte deur in het Haringvliet. Maar Minister Schultz van Haegen van Infrastructuur en Milieu heeft in 2013 gezegd dat de Haringvlietsluizen in 2018 een klein beetje open gaan. Dan kunnen trekvis van de Rijn en de Maas weer bereiken, zoals dat ook voor 1970 het geval was. Zout water zal een stuk landinwaarts binnendringen waardoor er een brakke zone ontstaat in het Haringvliet. Een brakke zone komt van nature voor in een delta of een estuarium. Dit is een heel belangrijke plek waar vissen kunnen wennen aan het zoute of zoete water tijdens hun trek.

Toekomst

Na een succesvolle afronding van het migratieonderzoek wordt verder gewerkt aan het redden van de steur door het Nederlandse steurenproject. Een goede stok achter de deur is het internatio-

Figuur 1: Verspreidingskaart van de Atlantische steur rond 1850 en de huidige verspreiding van de Atlantische steur. Centrum is het Gironde-estuarium met de rivieren Garonne en Dordogne. Het donkerblauw gedeelte geeft aan waar dieren van die populatie zijn waargenomen.

© epidior

nale natuurbeleid waarin de steur, naast de zalm, elft en houting, als Habitatrichtlijnsoorten zijn aangemerkt.

De eerste uitgezette 47 steuren zwemmen in de Rijn. De komende jaren zullen er nog meer steuren volgen. Eerst in kleine aantallen, later steeds meer. Niet alleen in de Rijn maar ook in de Elbe, Duitsland en in de Gironde, Frankrijk. Zo dook er in september 2014 een steur op in de monding van de Westerschelde. Deze steur was echter niet afkomstig van de uitzettingen in de Rijn. Dit dier werd oorspronkelijk vrijgelaten in de Stör, een zijrivier van de Elbe. De vangst van deze steur in het estuarium van de Westerschelde lijkt er op te wijzen dat de steur ook in de Nederlandse kust-

zone voorkomt. Het dier heeft er in ieder geval een afstand van tenminste 550 kilometer voor afgelegd. Ongetwijfeld met vele omzwervingen, want steuren zijn krachtige zwemmers.<

*Bram Houben en Karsten Reiniers,
bram.houben@ark.eu*

www.steureninederland.nl

De uitkomsten van het migratieonderzoek zijn gepubliceerd onder de titel 'Exploring the possibilities of seaward migrating juvenile European sturgeon *Acipenser sturio* L., in the Dutch part of the River Rhine' (Brevé et al, 2013) en online verkrijgbaar bij uitgeverij Springer.

Vrijlaten eerste Atlantische steuren bij Rotterdam door prinses Laurentien en de WNF rangers tijdens het vijftigjarig WNF jubileum.

Foto Bram Houben

Foto Rob Doollaard